

Preben Meulengracht Sørensen. *Saga and Society. An Introduction to Old Norse Literature*. Translated by John Tucker. (Studia Borealia/Nordic Studies, General Editor, Gerd Wolfgang Weber. Monograph Series, vol.1.) Odense: Odense University Press 1993. 193 + ix pp. ISBN 87 7492 965 8.

Saga and Society is de vertaling van een al in 1977 in het Deens verschenen studie over de middeleeuwse IJslandse literatuur.¹ In die tijd was het een baanbrekende studie, omdat zij niet als tot dan gebruikelijk in de eerste plaats uitging van literair-historische of comparatistische premissen, maar trachtte de IJslandse literatuur eerst en vooral binnen haar sociale en culturele context te plaatsen. Sørensen had het gevoel op een tweesprong te staan -de oude methoden verouderd en geen bevredigende nieuwe algemeen dekkende theorie in zicht- en hij presenteerde zijn studie als een verkenning, een zoeken naar nieuwe wegen op het gebied van de relaties tussen literatuur en geschiedenis, literatuur en cultuur, en vooral literatuur en de mensen die haar schiepen of recipieerden. Zijn uitgangspunt is dat 'literature belongs to the society that creates and uses it' en hij wil de middeleeuwse IJslandse literatuur in al haar verschijningsvormen (saga, edda, skaldenpoëzie én mythen) als een ondeelbaar geheel binnen de middeleeuwse IJslandse samenleving beschouwd zien. Hij legt het hoofddaccent van zijn studie dan ook bij de beschrijving van 'the Icelandic background, the circumstances and traditions of Icelanders themselves'. Aan de achtergronden worden de eerste drie hoofdstukken van het boek besteed; de drie laatste hoofdstukken van het boek zijn aan (vooral het

¹Preben Meulengracht Sørensen, *Saga og samfund. En indføring i oldislandsk litteratur*. (Berlingske Leksikonbibliotek. 116.) København: Berlingske Forlag 1977. 191 pp. ISBN 8719-30071-9.

ontstaan en de overlevering van) de teksten gewijd.

De kernvraag van de studie is de vraag naar de 'waarheid' van de teksten, naar de beleving van de middeleeuwse mens van de relatie tussen werkelijkheid en ideaal en de wijze waarop hij aan deze beleving vorm gaf.

In de eerste twee hoofdstukken wordt, vooral uitgaande van teksten als het *Íslendingabók*, het *Landnámabók* en de wetscodex *Grágás*, een overzicht gegeven van de landname in IJsland en al wat daarmee samenhang, en van de sociale structuur van de IJslandse vrijstaat. In het derde hoofdstuk wordt vervolgens, nu gebaseerd op teksten als bisschoppensaga's en *Sturlunga saga*, ingegaan op de manier waarop de vrijstaat zich tot in de dertiende eeuw ontwikkelde en op die elementen in haar structuur die tot de ondergang van de vrijstaat leidden. De auteur probeert aan te tonen dat de door hem blootgelegde structuren in ieder type sagatekst, van historisch 'waar' tot historisch 'onwaar' (*samtíðarsaga*, *íslendingasaga* of *fornaldarsaga*), duidelijk zichtbaar zijn.

De overige hoofdstukken gaan in op aspecten van de mondelinge en schriftelijke literaire overlevering, waarbij veel aandacht geschonken wordt aan 'bouwstenen' als wetten en genealogieën. In het laatste hoofdstuk probeert de auteur in twee voorbeelden uit de IJslandse literatuur aan te tonen hoe de middeleeuwer in zijn vertellingen vorm geeft aan wat hij als waarheid ziet, hoe in deze vertellingen een verbintenis van 'a sense of the real and an awareness of the ideal' (p. 137) tot stand komt.

Sørensens aanpak van de materie was in 1977 in het Noorden nieuw. Zijn studie werd over het algemeen welwillend ontvangen, zij het dat sommige recensenten bezwaar maakten tegen het feit dat historische en typisch literatuurwetenschappelijke problemen wel heel erg naar de achtergrond gedrongen waren en nauwelijks aandacht aan afzonderlijke teksten geschonken was.

Nu, zestien jaar later, is het vrijwel ondenkbaar geworden zich niet bezig te houden met de relatie tussen maatschappij, cultuur en literatuur. Sørensens studie staat niet langer alleen, maar is door verscheidene andere gevolgd. De voornaamste studies op dit terrein zijn door hem vermeld in de voor de vertaling bijgewerkte geselecteerde bibliografie.

De auteur heeft, naar hij in zijn voorwoord bij de Engelse editie aangeeft, slechts weinige en onbelangrijke wijzigingen ten aanzien van de oorspronkelijke tekst aangebracht. De voornaamste wijzigingen zijn het toegevoegde postscriptum en de bijgewerkte bibliografie. Een van de

kleinere wijzigingen betreft de ondertitel van het boek. Waar in de Deense uitgave sprake is van 'en indføring i *oldislandsk* litteratur' vinden we in de Engelse uitgave de in Angelsaksische landen gangbare term *Old Norse*, met als argument dat deze term de gemeenschappelijke Noors-IJslandse achtergrond van de IJslandse literatuur benadrukt. Waar het boek een inleiding wil zijn tot de cultuur en de samenleving van het land dat de behandelde literatuur schiep en bewaarde, Middeleeuws IJsland, en de aandacht voor de gemeenschappelijke Noors-IJslandse achtergrond minimaal is, kan ik de vervanging van de term weinig bevredigend vinden. De verdediging van de gekozen terminologie is overigens noch in het voorwoord van de Deense, noch in dat van de Engelse uitgave erg overtuigend.

In het postscriptum geeft de auteur een korte, kritische uiteenzetting over de ontwikkelingen in het onderzoek van de Oudislandse literatuur. Hij wijst erop hoe vooral de recente sociaalgeografische en juridische studies op basis van deze literatuur trachten het verleden te reconstrueren, proberen dieper inzicht te bieden in de oude cultuur van het Noorden, maar constateert ook -en mijns inziens terecht- met droefenis dat de teksten daarbij vaak slechts als middel tot een doel gebruikt worden en dat bij velen aandacht voor de teksten zelf en de analyse ervan -iets waarop alle onderzoek gebaseerd zou dienen te zijn- ontbreekt. Zonder zorgvuldige bestudering van de bronnen, zowel van hun vorm als van hun functie, is het niet mogelijk een juist beeld te creëren van de oude samenleving, de 'Middle Age's truth about the past' (p. 155) te achterhalen. Helaas verzandt het postscriptum vervolgens in wat suggesties uit de losse hand gedaan, mooie maar al te wollige woorden.

Het boek is goed geschreven en houdt de aandacht vanaf het begin vast door de voortdurend kritische houding van de auteur ten aanzien van het besprokene. Hij noemt zijn boek nadrukkelijk een introductie. Op deze functie ervan wijzen de toegevoegde *Glossary*, waarin een aantal basisbegrippen (als 'saga', 'edda' enz.) wordt uitgelegd, en de beredeneerde en bijgewerkte selectieve bibliografie. De auteur heeft afgezien van noten en verwijzingen naar oudere literatuur met de argumentatie dat hij dit niet noodzakelijk vond en dat de opzet van het boek dit niet toeliet. Tegelijkertijd wijst hij erop dat hij op tamelijk veel punten afwijkt van 'orthodox approaches and results' en nodigt hij zijn lezers uit zijn

bespreking van het onderwerp dat 'invites not so much final conclusions as continuing reflection' (p. viii) kritisch te evalueren. Hier dringt zich toch de vraag op, op wat voor soort lezers deze introductie zich richt. Gezien de *Glossary* zou men zeggen dat het boek voor beginnelingen bedoeld is. Deze lezer is echter van mening dat het boek het een in de materie niet-ingevoerde lezer door zijn gecomprimeerdheid – de grote problemen die zich bij de bestudering van de Oudijlandse literatuur hebben voorgedaan, worden nogal eens in enkele regels afgedaan – soms heel moeilijk maakt. Verwijzingen en noten zouden dan juist welkom geweest zijn. Anderzijds kan een lezer die geïnteresseerd geraakt is zich met behulp van de bibliografie gemakkelijk verder helpen.

Voor al de heldere inleiding tot de cultuur van middeleeuws IJsland die het boek in de eerste drie hoofdstukken biedt, maakt het bij uitstek geschikt voor allen die geïnteresseerd zijn in het volk dat de literatuur van het oude Noorden bewaarde en optekende. Daarom is het verheugend dat het nu ook in een Engelse editie beschikbaar is. Samen met het eveneens in 1993 verschenen boek *Medieval Scandinavia* van Birgit en Peter Sawyer biedt zowel het Scandinavisten als niet-Scandinavisten een goede introductie tot de cultuur van heel middeleeuws Scandinavië.

Paula Vermeyden, Universiteit van Amsterdam.